

Κεφάλαιο 39

Ενδεικτικοί διδακτικοί στόχοι

- Να εκτιμήσουν οι μαθητές την προσπάθεια του ρήτορα να εξάρει την αθηναϊκή πολιτεία προβάλλοντας την υπεροχή της σε σύγκριση με τη Σπάρτη.
- Να κατανοήσουν τις διαφορές που επισημαίνει ο ρήτορας μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης στη παροχή παιδείας στους νέους καθώς και στη στρατιωτική οργάνωση και δράση.
- Να αντιληφθούν ότι η υπεροχή της Αθήνας στα στρατιωτικά οφείλεται, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του ρήτορα, στην καλλιέργεια της ανδρείας στους νέους με την κατάλληλη παιδεία.

1. Ερμηνευτικές ερωτήσεις

1.1. Ερωτήσεις ανοικτού τύπου (ανάπτυξης και σύντομης απάντησης)

1. Να επισημάνετε τις διαφορές Αθηναίων και Σπαρτιατών στα πολεμικά και στην εκπαίδευση.
2. Η παιδεία στην Αθήνα και τη Σπάρτη έχουν ως κοινό στόχο την αρετή. Ποιους τρόπους χρησιμοποιεί καθεμιά από τις πόλεις αυτές για να την επιτύχει;
3. Να σχολιάσετε τον τρόπο ζωής των Σπαρτιατών, όπως προσδιορίζεται από το ρήτορα.
4. Να επισημάνετε τους αντιθετικούς συλλογισμούς του Περικλή και να διατυπώσετε τη γνώμη σας για τη λειτουργικότητά τους.¹
5. Τι ήταν η «ξενηλασία» και τι επιδίωκε με την εφαρμογή της η Σπάρτη;
6. Να αναλύσετε το περιεχόμενο του αντιθετικού συλλογισμού: «οὐ ταῖς παρασκευαῖς τό πλέον καί ἀπάταις», «ἢ τῷ ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐς τά ἔργα εὐψύχῳ».
7. Η αγωγή των νέων στην Αθήνα στηρίζεται στο «ἀνειμένως δαιτώμενοι». Ποιο είναι το περιεχόμενο της φράσης;²

8. Με όσα αναφέρει ο ρήτορας συγκρίνοντας τη στρατιωτική δύναμη Αθήνας και Σπάρτης μπορούμε να συμπεράνουμε ότι αμφισβητεί την ανδρεία των Σπαρτιατών; ³
9. Να αναφέρετε τα επιχειρήματα με τα οποία ο ρήτορας αποδεικνύει την υπεροχή της Αθήνας.
10. Πώς παρουσιάζει ο Περικλής τη θαλάσσια και χερσαία στρατιωτική δύναμη της Αθήνας; ⁴
11. Για ποιο λόγο οι Λακεδαιμόνιοι προβάλλουν ισχυρισμούς που διαστρεβλώνουν την πραγματικότητα και σε περίπτωση νίκης και σε περίπτωση ήττας τους;
12. «ἢ μαθήματος ἢ θεάματος»: Με ποια έννοια χρησιμοποιούνται εδώ οι λέξεις «μάθημα» και «θέαμα»;

1.2. Συνδυασμός ερωτήσεων σύντομης απάντησης και ελεύθερης ανάπτυξης

1. α) Ο Περικλής παρουσιάζει την Αθήνα να υπερέχει έναντι της Σπάρτης. Η υπεροχή αυτή ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα ή εξυπηρετεί κάποια σκοπιμότητα;
β) Να αιτιολογήσετε τις απόψεις σας.
2. α) Όσα επικαλείται ο ρήτορας με τα επιχειρήματά του αποδεικνύονται από τα γεγονότα του πολέμου;
β) Να αιτιολογήσετε τη γνώμη σας.
3. α) Αν χρησιμοποιούσαμε σύγχρονα κριτήρια, θα συμφωνούσαμε με τις αντιλήψεις του Περικλή για τη στρατιωτική αγωγή και οργάνωση;
β) Να αιτιολογήσετε την άποψή σας.

2. Λεξιλογικές - Σημασιολογικές ασκήσεις

1. Να γράψετε στην αρχαία ελληνική τα αντίθετα των παρακάτω λέξεων.

ἐναντίος	
κοινός	
ἀπείρογο	
ἴσσον	
ἅπας	
χαλεπῶς	
ἀλλότριος	
ἠττώμαι	
ἀνδρεία	
μοχθῶ	

2. *Ξενηλασίαις, ἐπίπεμψιν*: Να γράψετε τα ρήματα από τα οποία παράγεται το β' συνθετικό των λέξεων.

3. α) Να συνθέσετε το ρήμα *βαίνω* με τις προθέσεις:

ἀνά		κατά	
ἀπό		πρό	
ἐκ		ὑπέρ	
ἐπί - ἐν		σύν	
μετά		διά	

β) Να γράψετε τη σημασία καθενός από τα σύνθετα ρήματα που σχηματίσατε.

4. α) Για κάθε λέξη της στήλης Α να γράψετε αντίστοιχα στη στήλη Β το ετυμολογικώς συγγενές ρήμα.

β) Στη στήλη Γ να γράψετε τη σημασία κάθε ρήματος της στήλης Β.

A	B	Γ
έναντίος		
θέαμα		
ἐπίπονος		
ἄθροος		
ἐπίπεμψις		
ῥαθυμία		
ἀλγεινός		
ἄξιος		
μελέτη		
παρασκευή		
ἀπάτη		
ἐπιμέλεια		

5. α) Να συνθέσετε το ρήμα *χωρέω-ῶ* και το ουσιαστικό *-χώρηση* με τις προθέσεις:

ἀνά	<i>ανα-χωρῶ</i>	<i>ανα-χώρηση</i>
<u>πρός</u>		
ἀπό		
σύν		
ὑπό		
παρά		
ἐκ		
πρό - ἀπό		
<u>ὑπό - ἀνά</u>		
ἐπί - ἀνά		

β) Να γράψετε μία πρόταση για κάθε παρασύνθετο ουσιαστικό που σχηματίσατε με τις υπογραμμισμένες προθέσεις.

6. Να γράψετε τη σημασία των παρακάτω ελλειπτικών εκφράσεων:

- ἔστιν ὅς:.....
- ἔστιν ὅστις:.....
- οὐκ ἔστιν ὅστις:.....
- οὐκ ἔστιν ὅστις οὐ:
- ἔστιν ὅτε:.....
- οὐκ ἔστιν ὅτε:.....
- οὐκ ἔστιν ὅτε οὐ:
- ἔστιν ὅπου:.....
- οὐκ ἔστιν ὅπου:
- οὐκ ἔστιν ὅπου οὐ:.....
- ἔστιν οὗ:.....
- ἔστιν ἧ:.....
- ἔστιν ὅπη:
- ἔστιν ἔνθα:.....
- ἔστιν ὅπως:.....
- οὐκ ἔστιν ὅπως:.....
- οὐκ ἔστιν ὅπως οὐ:.....
- ὅσον οὐ:.....
- ὅσον οὕτω:.....

3. Εργασίες για το σπίτι

1. Να επισημάνετε τις λέξεις του κειμένου που δηλώνουν τα θετικά στοιχεία για τους Αθηναίους και τα αρνητικά για τους Σπαρτιάτες. Ποια στοιχεία αποδεικνύουν την υπεροχή των Αθηναίων;
2. Στο κεφάλαιο 39 συγκρίνεται η στρατιωτική εκπαίδευση Αθηναίων και Σπαρτιατών. Πιστεύετε πως με τον τρόπο αυτό ο ρήτορας αξιολογεί τον αθηναϊκό και σπαρτιατικό τρόπο ζωής; Να αιτιολογήσετε τις απόψεις σας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- ¹ «Τὴν πόλιν κοινήν παρέχομεν καὶ οὐκ ἀπείρομέν τινα / Πιστεύοντες οὐ ταῖς παρασκευαῖς τό πλέον καί ἀπάταις ἢ τῷ ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν εὐψύχῳ / Οἱ μὲν ἐπιπόνῳ ἀσκήσει ... ἡμεῖς δέ ἀνειμένως διαιτώμενοι / Καίτοι εἰ ῥαθυμία μᾶλλον ἢ πόνων μελέτη καί μὴ μετὰ νόμων τό πλέον ἢ τρόπων ἀνδρείας ἐθέλομεν κινδυνεύειν». (Γενικά στοιχεία για τους αντιθετικούς συλλογισμούς στο Θουκυδίδη περιέχονται στο βιβλίο της J. Romilly, *Ιστορία και λόγος στο Θουκυδίδη*, μτφρ. Ελ. Κακριδή, εκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1988, σσ. 231-238. Για το ίδιο θέμα, βλ. επίσης John H. Finley, *ό.π.*, σσ. 254-293).
- ² Στο Α 6, 3 της Ιστορίας του ο Θουκυδίδης αναφέρεται διεξοδικά στην «ἀνεμένη δίαιτα» των Αθηναίων. «Ἐν τοῖς πρώτοι δέ Ἀθηναῖοι τόν τε σίδηρον κατέθεντο καί ἀνεμένη τῇ διαίτῃ ἐς τό τρυφερότερον μετέστησαν. καί οἱ πρεσβύτεροι αὐτοῖς τῶν εὐδαιμόνων διά το ἄβροδίαιτον οὐ πολὺς χρόνος ἐπειδή χιτῶνάς τε λινοῦς ἐπαύσαντο φοροῦντες καί χρυσῶν τεττίγων ἐνέρσει κρωβύλον ἀναδούμενοι τῶν ἐν τῇ κεφαλῇ τριχῶν...». Σε αντίθεση με τους Σπαρτιάτες οι οποίοι καθ' ὅλη τη διάρκεια της ζωῆς τους γυμνάζονταν και ασκούσαν στα πολεμικά, οι Αθηναῖοι ζούσαν άνετα, χαίρονταν τη ζωῆ και τις ομορφιές της και δεν υποβάλλονταν σε καμιά στέρηση υλικῶν αγαθῶν.
- ³ Ο Περικλῆς ενδιαφέρεται να εξάρει την ανδρεία των Αθηναίων στους πολέμους και ὄχι να υποβαθμίσει τις στρατιωτικές ικανότητες των Σπαρτιατῶν. Ἄλλωστε δεν είναι η κατάλληλη στιγμή για κάτι τέτοιο, αφού ἤδη στην Αθήνα πολλοί ἔχουν αρχίσει να δυσφοροῦν εναντίον του Περικλή και να τον θεωροῦν υπαίτιο της δεινῆς θέσης στην οποία ἔχει περιέλθει η πόλη και ο πληθυσμός της. (Βλ. I. Μπάρμπα, *ό.π.*, σ. 142). Με ὅσα εδώ ο Περικλῆς υποστηρίζει, θέλει να απαντήσει και στους πολιτικούς του αντιπάλους, στους ολιγαρχικούς, οι οποίοι του καταλογίζουν εσφαλμένους χειρισμούς των στρατιωτικῶν υποθέσεων της πόλης. Κατακρίνουν τη γενικότερη στρατιωτική οργάνωση που οδήγησε από τη μία στην αύξηση του ναυτικού, αλλά από την ἄλλη στη μείωση του πεζικού και του ιππικού. Σύμφωνα με τους ολιγαρχικούς, ο Περικλῆς είναι αναγκασμένος να διατηρεῖ πολυαριθμότερο στρατό από εκείνον των συμμάχων, για να μπορεῖ να τους κρατά υπό ἔλεγχο. (Βλ. και Β. Κωνσταντινόπουλου, *ό.π.*, σ. 98). Η φράση «οὐδέν ἦσσαν ἐπί τοὺς ἰσοπαλεῖς κινδύνους χωροῦμεν» υποδηλώνει την προσπάθεια ακριβῶς του Περικλή να αποδείξει ὅτι και οι Αθηναῖοι επιδεικνύουν την ίδια τόλμη, την ίδια ανδρεία και την ίδια γενναιότητα με τους Λακεδαιμονίους.

⁴ Ο Περικλής υπεραμύνεται της θαλασσοκρατικής του πολιτικής. Πολιτική βεβαίως που είχε οδηγήσει στη μείωση των χερσαίων στρατιωτικών δυνάμεων. Παρά το γεγονός όμως αυτό, η Αθήνα εξακολουθεί να διαθέτει ισχυρό στρατό ξηράς. Προς επίρρωση αυτής της πραγματικότητας ο Περικλής υπενθυμίζει το ότι οι Λακεδαιμόνιοι εκστράτευσαν με το σύνολο των συμμάχων τους εναντίον των Αθηναίων. Από την άλλη πλευρά βεβαίως, η επιτυχία με την οποία στέφονται οι ναυτικές επιχειρήσεις των Αθηναίων αποδεικνύει, κατά τον Περικλή, την ορθότητα της στρατιωτικής πολιτικής που ακολουθείται. (Για τις απόψεις του Περικλή σχετικά με το ναυτικό βλ. John H. Finley, *ό.π.*, σσ. 156-157). Ο ρήτορας πιστεύει ότι η δύναμη της Αθήνας θα επεκταθεί, αν εδραιωθεί η κυριαρχία της στη θάλασσα. Όποια μέσα και να χρησιμοποιήσουν οι εχθροί, για να μειώσουν τη δύναμη της πόλης, θα αποδειχθούν ανίσχυρα χάρη στην ευκινησία που εξασφαλίζει η θαλασσοκρατία. Στο Β, 62, 2 αναφέρεται *«καί οὐκ ἔστιν ὅστις τῇ ὑπαρχούσῃ παρασκευῇ τοῦ ναυτικοῦ πλέοντος ὑμᾶς οὔτε βασιλεύς οὔτε ἄλλο οὐδέν ἔθνος τῶν ἐν τῷ παρόντι κωλύσει»*. Η υπεροχή που εξασφαλίζει το ναυτικό δεν απαιτεί εμπλοκή σε χερσαίες συγκρούσεις ή σε μακρινές επιχειρήσεις. (Για τη σημασία που αποδιδόταν στο ναυτικό βλ. J. Romilly, *Η οικοδόμηση της αλήθειας στο Θουκυδίδη*, μτφρ. Στ. Βλοντάκη, εκδ. Παπαδήμας, Αθήνα, 1994, σσ. 118-119. Επίσης, Antony Andrewes, *ό.π.*, σσ. 105-106, 109, 234-237, 246).